

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ: ЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PSYCHOLOGISTS: ETHICAL AND LEGAL ASPECT

Професійна підготовка майбутніх психологів сьогодні ототожнюється з формуванням професійної самосвідомості під час освітнього процесу у закладі вищої освіти. Професійна самосвідомість – це усвідомлення студентами їхньої власної професійно-суспільної ролі в якості психолога, включаючи її емоційний, моральний, етичний та правовий аспекти. В роботі подаються висновки провідних вітчизняних науковців щодо професійної підготовки майбутніх психологів із різних ракурсів. Етико-правовий аспект професійної підготовки репрезентовано через призму формування етико-правової культури майбутніх психологів. Обґрунтовано недостатній рівень дослідженості проблеми щодо формування етико-правової культури майбутніх психологів. Виокремлено, що формування етико-правової культури майбутніх психологів передбачає підготовку нових кадрів, вільних та ініціативних, морально-розвинених, оскільки лише психолог такого формату може надати необхідну психологічну підтримку іншій людині чи громаді загалом. Метою статті є розкриття особливостей професійної підготовки психологів шляхом формування етико-правової культури. Зроблено висновок про те, що етико-правова культура майбутнього психолога є системним утворенням професійної підготовки, де кожен компонент взаємопов'язаний з іншими і водночас нагороджений індивідуальними характеристиками задля виконання необхідних функцій фахівцем у майбутньому. В статті підкреслено, що етико-правова культура займає особливе місце в професійній підготовці майбутнього психолога. Сформована етико-правова культура у майбутніх психологів уможливить формування навичок самостійного навчання задля створення власного стилю професійної діяльності, розвитку схильності до дослідницької та практичної роботи на задекларованих урядом нормах і правилах. Досліджуючи рівні формування етико-правової культури можна констатувати придатність майбутнього фахівця до психологічної діяльності через мотиваційну й діяльну сферу професійної підготовки. Етико-правова культура є яскравою ознакою професійної кваліфікації майбутніх психологів.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна підготовка майбутніх психологів, етико-правовий аспект професійної під-

готовки, етико-правова культура майбутніх психологів.

Professional training of future psychologists today is identified with the formation of professional self-awareness during the educational process in a higher education institution. Professional self-awareness is the awareness by students of their own professional and social role as a psychologist, including its emotional, moral, ethical and legal aspects. The paper presents the conclusions of leading domestic scientists on the professional training of future psychologists from various perspectives. The ethical and legal aspect of professional training is represented through the prism of the formation of the ethical and legal culture of future psychologists. The insufficient level of research into the problem of the formation of the ethical and legal culture of future psychologists is substantiated. It is emphasized that the formation of the ethical and legal culture of future psychologists involves the training of new personnel, free and proactive, morally developed, since only a psychologist of this format can provide the necessary psychological support to another person or the community as a whole. The purpose of the article is to reveal the features of the professional training of psychologists through the formation of an ethical and legal culture. The conclusion is made that the ethical and legal culture of a future psychologist is a systemic formation of professional training, where each component is interconnected with others and at the same time is awarded with individual characteristics to perform the necessary functions. The article emphasizes that the ethical and legal culture occupies a special place in the professional training of a future psychologist. The formed ethical and legal culture in future psychologists will enable the formation of self-study skills in order to create their own style of professional activity, develop a tendency to research and practical work on the norms and rules declared by the government. By studying the levels of formation of ethical and legal culture, it is possible to state the suitability of a future specialist for psychological activity through the motivational and activity sphere of professional training. Ethical and legal culture is a clear sign of the professional qualification of future psychologists.

Key words: professional training, professional training of future psychologists, ethical and legal aspect of professional training, ethical and legal culture of future psychologists.

УДК 37. 211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.21>

Співак Я.О.,

докт. пед. наук, професор,
професор кафедри практичної психології

Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет»

Курінна С.М.,

докт. пед. наук, професор,
доцент кафедри психології та педагогіки
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Курінний Я.В.,

канд. пед. наук, доцент,
викладач кафедри психології та педагогіки
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Трансформаційні зміни у вищій освіті в Україні розраховані на поширення інновацій серед суспільства. Всі реформаційні зміни передбачають впровадження позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду в сучасну освітню практику закладів вищої освіти. Українське суспільство диктує нові вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів. Відповідно до них професійна

підготовка майбутніх психологів має бути розрахована на формування розширеного культурного світогляду, емоційного інтелекту, критичного мислення, духовно-моральних якостей, знань декількох мов.

Враховуючи війну в Україні зазначимо, що професійна підготовка майбутніх психологів має брати за основу розвиток інтелектуальних можливостей студентів за рахунок створення необхідного

освітнього середовища. Створення такого середовища уможливить самостійне накопичення знання та опрацювання великої кількості інформації майбутніми психологами з усіх можливих ракурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Професійна підготовка майбутніх психологів має бути розрахована на формування фахівця, який здатний допомогти пережити кризу особистості в демократичній країні. Коли з'являється в освіті поняття «демократична країна», варто виокремлювати деякі її аспекти, як: етичний, громадянський і правовий. Означені три аспекти у правильному поєднанні організують професійну підготовку майбутніх психологів у нерозривній єдності [8; 15].

Варто погодитися з думкою науковців: «успіх громадян цивілізованої держави багато в чому залежить від особистості педагога, психолога, рівня сформованості його загальної, правової та моральної культури» [9].

Відтак, успішність молодих психологів залежить від рівня сформованої правової культури у студентів і наявності мотивації для її узгодження з цілями етико-правової поведінки [3].

Різні правові аспекти професійної підготовки майбутніх психологів досліджувалися вітчизняними вченими, як: О. Ганзенко, В. Головченко, І. Голосніченко, О. Деменко, І. Огороднійчук, Н. Фоменко, І. Шаравара (розвиток правової свідомості особистості); Г. Абрамова, О. Бондаренко, В. Бочелюк, І. Булах, Л. Бурлачук, І. Вачков, В. Волошина, О. Грейліх, М. Донцова, І. Дубровіна, С. Комова, І. Краснощеченко, Л. Лежніна, Н. Макаренко, С. Максименко, Н. Мась, О. Низовець, О. Оклей-Проданюк, В. Панок, Л. Пастух, В. Пахальян, Н. Пов'якель, Н. Пророк, О. Райкова, Д. Романовська, В. Семиченко, Я. Стреляя, Л. Темнова, Я. Чаплак, О. Шумакова, В. Юстицкис, К. Ягнюк, Т. Яценко (теоретичні й практичні аспекти професійної підготовки психологів).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження різних аспектів професійної підготовки майбутніх психологів репрезентовано у величезній кількості наукових праць з методології, методики професійної освіти. У наукових доробках виокремлюють роль освітнього середовища у професійній підготовці майбутнього психолога та основні структурні елементи професійної діяльності майбутнього психолога тощо.

Однак, переважна більшість вчених лише описово виокремлюють теоретичні й практичні аспекти реалізації етичного, правового та морального аспектів у професійній підготовці майбутніх психологів з метою розробки загальних та специфічних методів, інструментів, важелів, що сприяли б збільшенню кількості бажаючих стати психологом, при цьому проблема імплементації етико-правового аспекту у професійну діяльність майбутніх психологів залишається недостатньо вивченою.

Мета статті – розкрити особливості професійної підготовки психологів шляхом формування етико-правової культури.

Виклад основного матеріалу. Під професійною підготовкою майбутніх психологів варто сприймати освітній процес, у ході якого студенти оволодівають системою фахово-наукових знань і пізнавальних умінь, навичок для подальшої професійної діяльності. Етико-правовий аспект у професійній підготовці психологів варто розглядати через взаємозв'язок між етикою, правом і культурою.

Деякі науковці у власних доробках подають соціально-культурні процеси як презентацію основних розгалужень етики та права [7]. Особливо яскраво це відображається у дослідженнях етико-правової культури в контексті майбутньої професійної діяльності, у майбутніх психологів зокрема.

Маємо на увазі, відмінні риси культури кожного суспільства використовуються для створення етичних поглядів, уявлень, знань і ціннісного ставлення фахівця до власної майбутньої діяльності та її результативності. У вузчому ракурсі ці ж самі риси покликані формувати усвідомлення відмінностей між добром і злом. Варто зазначити, що показниками для оцінення професійної діяльності з означеного ракурсу буде сформована гідність і справедливість, національний і професійний обов'язки [6].

З точки зору етики у майбутніх психологів мають сформуватися важливі особистісні якості, що допоможуть їм усвідомити, що саме їх особистість має стати найефективнішим інструментом у майбутній професійній діяльності.

Виокремимо, що сьогодні з метою формування необхідної суспільству особистості майбутнього психолога в освітньому процесі застосовують різноманітні психолого-педагогічні стратегії, як: стратегія розвитку та удосконалення необхідних особистих і професійних якостей; стратегія жорсткого формування (побудова й розвиток алгоритму професійної діяльності); стратегія м'якого формування (побудова алгоритму професійної діяльності з розширеними можливостями); стратегія корекції; стратегія розвитку особистості майбутнього психолога.

Українське суспільство диктує нові вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів (*див. рис. 1*). З однієї сторони це є сучасною необхідністю, а з іншої – стає особистісно-професійною дилемою, так як деякі види психолого-професійної діяльності не піддаються аналізу, залишаючи майбутньому психологу простір для творчого пошуку.

Особливе місце відводиться створенню етично-правової картини світу майбутнього психолога у процесі його професійної підготовки. Означений елемент стає основною метою професійної

Рис. 1. Вимоги до професійної підготовки майбутніх психологів

підготовки майбутніх психологів – формування спеціальних умінь знаходити своєрідні вирішення проблем.

По логіці нашого дослідження доцільно є розглянути взаємозв'язок права та етики у професійній підготовці майбутніх психологів. Погоджуємося з думкою Г. Стельмашук, що етика – це наука, яка досліджує мораль. Науковець подає мораль як одну з найважливіших сторін життєдіяльності особистості в суспільстві й суспільства загалом [13]. Відповідно, якщо мораль це специфічне явище у житті суспільства, то етика тоді постає як наука, що досліджує різні аспекти моралі та створює особливу «моральну систему» (див. рис. 2).

Наступним елементом нашого дослідження є вплив етики на формування правового аспекту професійної підготовки майбутніх психологів.

«Право, – зазначає А. Самбор, – це система нормативних настанов, що спираються на ідеї людської справедливості та свободи, виражена більшою мірою у законодавстві та регулює суспільні відносини» [10].

Не викликає сумнівів визначення О. Скакун, про те, що правовий аспект професійної підготовки слід розглядати як систему норм (правил поведінки) та відповідних принципів, задекларованих урядом для регуляції суспільних відносин. Саме вищезначені норми та принципи регулюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до індивідуальних і суспільних інтересів. Підкреслимо, якщо норми, правила й принципи затверджені на державному рівні, то тоді вони реалізуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу [12, с. 216].

Розуміючи, що психологія все таки є гуманітарною наукою, більш коректним буде дотримуватися визначення запропонованого М. Кельманом, О. Мурашиним, Н. Хомою – «право це соціальний регулятор відносин, побудований на уявленні про справедливість, яке є в даний момент у конкретному суспільстві та має загальнообов'язковий, формально-визначений, нормативний характер, встановлений або санкціонований державою (населенням у ході референдуму) і гарантований нею [4, с. 277].

Враховуючи вищевикладене зробимо припущення, якщо етика як наука досліджує мораль як суспільне надбання (групове чи індивідуальне), то право має регулювати суспільні стосунки задля реалізації принципів справедливості та гуманізму; оберігати права та свободу людини, її честь і гідність [5; 11].

Для більш детального розуміння особливостей етико-правової культури майбутніх психологів у ході професійної підготовки необхідно виділити

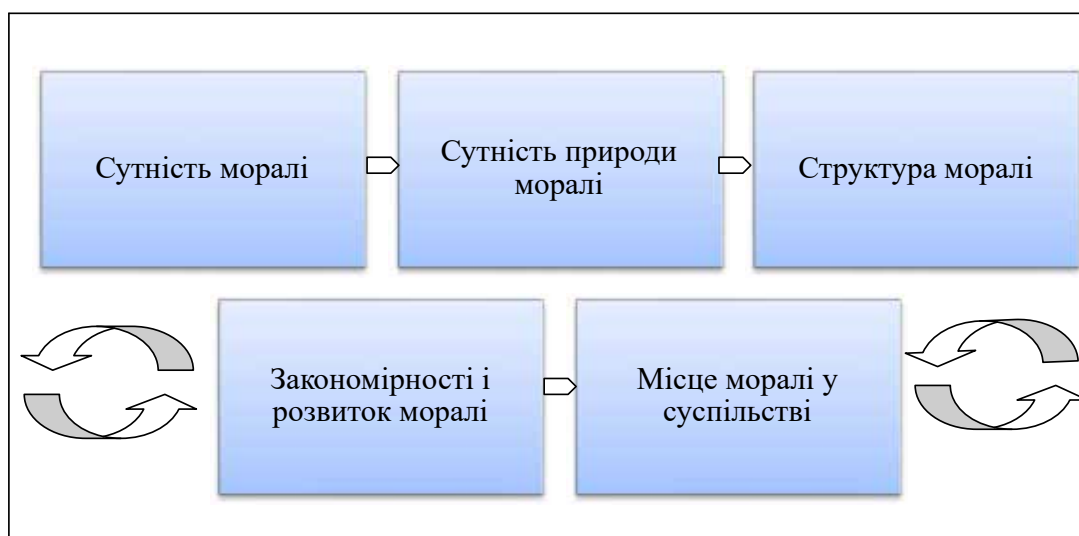

Рис. 2. Етичні аспекти дослідження «моралі»

певні критерії. На нашу думку, критеріями етико-правової культури можна назвати наступні: знання правових, моральних та сутнісних особливостей діяльності психолога; усвідомлення співвідношення власних можливостей, професійних та суспільних вимог як до особистості (як до психолога), так і до його професійної діяльності; сформованість морально-суспільних установок; ціннісно-смісловне усвідомлення мети та змісту майбутньої професійної діяльності; здійснення особистісної саморегуляції згідно з ціннісно-смісловним змістом професійної діяльності [2].

Враховуючи думки вітчизняних вчених можемо констатувати те, що етико-правова культура майбутніх психологів має бути одним із наскрізних елементів загально-професійної культури фахівця, а відтак має проходити через кожен структурний елемент професійної підготовки. Така співзалежність етико-правової культури з кожним структурним елементом професійної підготовки майбутніх психологів уможливить формування ідейно-морального та нормативно-правового підґрунтя структури особистості психолога. З іншого боку це надасть змогу визначити його професійну свідомість шляхом розкриття широкого спектру моральних почуттів і норм поведінки. А це в свою чергу активізує професійну, суспільну позицію та громадянську свідомість майбутнього психолога.

Враховуючи трактування системних дефініцій професійної культури, правової культури та етичної культури варто виокремити структурні елементи етико-правової культури майбутніх психологів (див. рис. 3), такі як: гносеологічний, аксіологічний, поведінковий, особистісний.

Окреслені структурні елементи етико-правової культури майбутнього психолога є дещо

специфічними, так як є необхідність у дослідженні кожного з них як окремо, так і в єдиній структурі професійної підготовки. Підкреслимо, що розглядаючи означені структурні елементи у системі, мова йтиме про дослідження їх взаємозв'язку та впливу одного компоненту на інший. Маємо погодитися з О. Чебикіним, що взаємозв'язки між структурними елементами етико-правової культури будуть знаходитися у «постійному русі». Наприклад, сьогодні на особистісний елемент етико-правової культури майбутнього психолога може мати більший вплив підвищення правової грамотності (правової компетентності), а отримані правові знання можуть внести корективи у вже сформовані ціннісні орієнтації особистості [14].

Висновки. Професійна підготовка майбутніх психологів включає багато аспектів, зокрема етико-правовий. Етико-правовий аспект варто розглядати через призму формування етико-правової культури майбутніх психологів. Професійна підготовка психологів у етико-правовому аспекті передбачає формування системи особистісних характеристик людини, які можуть стати безцінними у майбутній професійній діяльності.

Етико-правова культура є яскравою ознакою професійної кваліфікації майбутніх психологів. Досліджуючи рівні формування етико-правової культури можна констатувати придатність майбутнього фахівця до психологічної діяльності через мотиваційну й діяльнісну сфери професійної підготовки.

Мотиваційна сфера етико-правової культури майбутнього психолога постає як набір різноманітних елементів, які здійснюють зовнішній та внутрішній вплив на майбутнього психолога. Саме такий вплив на особистість може гарантувати

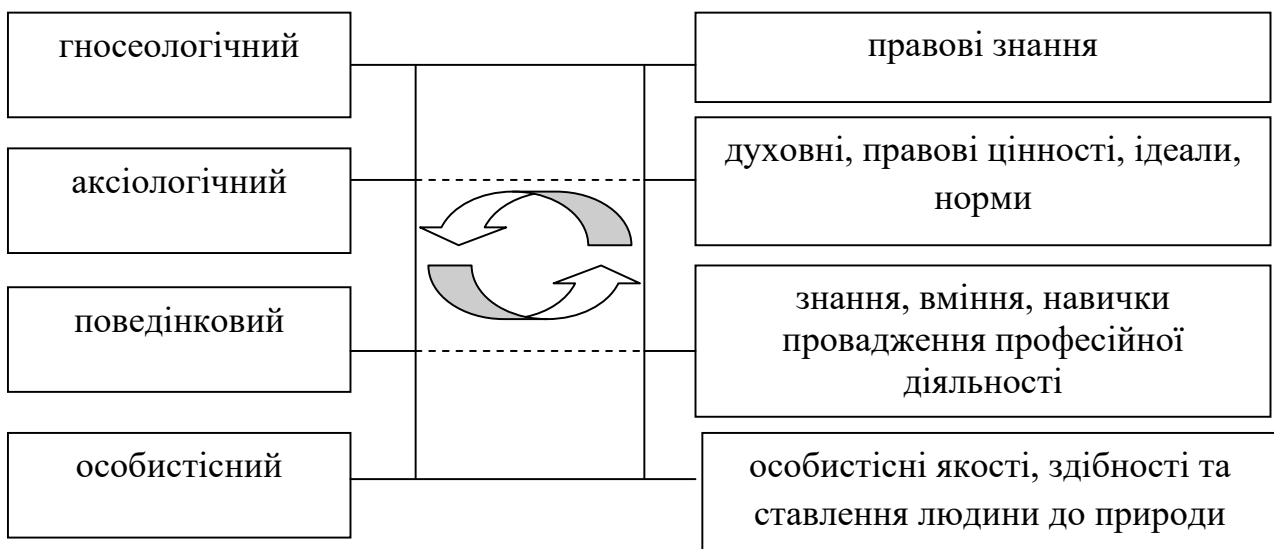

Рис. 3. Структурні елементи етико-правової культури майбутніх психологів

орієнтування в меті, цілях і завданнях майбутньої професійної діяльності, зокрема її регулювання при необхідності. Мотиваційну сферу етико-правової культури майбутнього психолога у ході професійної підготовки можна досліджувати через діагностику професійних намірів, виявлення ціннісних орієнтацій і мотивів професійної діяльності, професійні претензії та очікування. Наголосимо на тому, що професійні мотиви особистості до майбутньої психологічної діяльності мають бути стійкими, інтенсивними, з яскравим емоційним забарвленням.

Діяльнісна сфера етико-правової культури майбутнього психолога забезпечує реалізацію професійної діяльності. Діяльнісна сфера – це набір компетенцій та компетентностей на пару з психологічними ресурсами, які майбутній психолог зможе використати у професійному становленні. Розвиток діяльнісної сфери уможливить відповідність процесуальної сторони професійної діяльності нормативним вимогам. До найважливіших показників діяльнісної сфери етико-правової культури майбутнього психолога можна віднести професійні здібності, що уможливають більш повно відповідати сучасним вимогам до професії психолога.

Слід виокремити те, що професійну компетентність слід сприймати як рівень придатності майбутніх психологів до професійної діяльності, формування якої покладено на освітній процес закладу вищої освіти. У сучасному науковому світі прийнято розрізняти види професійних компетентностей, такі як: спеціальна компетентність (володіння необхідними засобами і способами професійної діяльності й вмінням до їх подальшого розвитку); соціальна компетентність (взаємодія з іншими представниками суспільства на основі трудового договору та з урахуванням загальноприйнятих норм професійного спілкування); індивідуальна компетентність (наявність бажання та мотивації до самореалізації та розвитку власного професійного «я»).

Для майбутніх психологів просто необхідно мати можливість вибору освітніх компонентів для збільшення необхідних компетентностей під час професійної підготовки, що має бути передбачено освітніми програмами та навчальними планами відповідних спеціальностей. Професійна підготовка у етико-правовому аспекті розрахована наділити майбутніх психологів інноваційними методами та засобами для роботи у конкретному суспільстві з урахуванням задекларованих державою норм і правил. А відтак, уможливить визначення професійних інтересів та формування індивідуального стилю діяльності майбутніх психологів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Булах І. С., Волошина В. В., Лохвицька Л. В. Сучасні освітні психотехнології професійної підготовки майбутніх психологів. *Сучасні освітні психотехнології професійної підготовки майбутніх психологів*. 2019. С. 20–29.
2. Ганзенко О. О. Формування правової культури українського суспільства в контексті підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2014. No 3. С. 9–16.
3. Горбунова В.В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень. *Практична психологія соціальної роботи*. 2015. No 3. С. 18–23.
4. Кельман, М. С. Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права: підручник; 3-тє вид., стереотип. Львів : Новий світ 2000. 2007. 584 с.
5. Макеєва О. М. «Правова культура» та «культура»: співвідношення категорій. *Держава і право. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*. 2013. Вип. 61. С. 33–38.
6. Помиткін Е. О. Психологічні закономірності та механізми духовного розвитку дітей і молоді : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2009. 42 с.
7. Професійна етика юриста: навчально-методичний посібник (у схемах); за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 108 с.
8. Рекотов П. Правова освіта у закладах вищої освіти неюридичного профілю. *Право та державне управління*. 2018. No 3 (32). Т. 1. С. 20–25.
9. Руденко Л., Сірко Р., Стельмах О., Вавринів О. Методичні засади формування комунікативної культури майбутніх психологів: посібник. Львів, 2020. 71 с.
10. Самбор М. А. Право як поняття та підходи до його розуміння. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. No 87. С. 59–63.
11. Сидоренко О. О. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. No 4/2021. С. 62–64. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/15.pdf (дата звернення 12.05.2024)
12. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник; пер. з рос. Бураковський С.О. Харків : Консум, 2001. 656 с.
13. Стельмащук Г. Г. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях); за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с.
14. Чебикін О. Я., Булгакова В. О. Психологічні основи правової культури та умови її корегування: [монографія]. Одеса, 2019. 162 с.
15. Шульга А. М. Знання права (правоінформованість) як складова правосвідомості особи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право*. 2018. Вип. 25. С. 25–28.
16. Яценко Т. С., Глузман О. В., Усатенко О. М. Методологія професійної підготовки практичного психолога. Дніпропетровськ : Інновація, 2014. 192 с.